

Розділ: юридична психологія

УДК 159.9 : 34 (075.8)

Особливості базових переконань в різних вікових групах досліджуваних після звільнення від відбування покарання

Сорока А. В.

Дана стаття продовжує розкривати процес виконання експериментального дослідження запропонованої нами програми дослідження розвитку ефективності соціальної адаптації бездомної особи після звільнення від відбування покарання (перші 6 місяців після відбування покарання) [5]. Метою даного дослідження є визначення особливостей базових переконань в різних вікових групах досліджуваних після звільнення від відбування покарання. За допомогою особистісного опитувальника «Шкали базових переконань» Р. Янов-Бульмана, нами визначена когнітивна концепція базових переконань в різних вікових групах досліджуваних після відбування покарання. Визначені особливості базових переконань в різних вікових групах досліджуваних з метою їх подальшого розвитку ефективності соціальної адаптації у суспільстві.

Ключові слова: базові переконання вікових груп, когнітивна концепція, психодіагностична програма, соціальна адаптація особистості.

Данная статья продолжает раскрывать процесс выполнения экспериментального исследования предложенной нами программы исследования развития эффективности социальной адаптации бездомной личности после освобождения от отбывания наказания [5]. Целью данного исследования является определение особенностей базовых убеждений различных возрастных групп исследуемых после освобождения от отбывания наказания. При помощи личностного опросника «Шкалы базовых убеждений» Р. Янов-Бульмана, нами определена когнитивная концепция базовых убеждений различных возрастных групп исследуемых после освобождения от отбывания наказания. Определены особенности показателей базовых убеждений различных возрастных групп исследуемых с целью их дальнейшего развития эффективности социальной адаптации в обществе.

Ключевые слова: базовые убеждения возрастных групп, когнитивная концепция, психодиагностическая программа, социальная адаптация личности.

This article continues to expose the process of experimental research implementation the program dealing with development of social adaptation efficiency of homeless personality offered by us after a release from serving the punishment [5]. The purpose of this research is determination of features of indexes of base persuasions of the different age-related groups investigated after a release from serving of punishment. Through the personality questionnaire of «Scale of base persuasions» Yanov-Bulmana, cognitive concept of base persuasions of the different age-subject groups is certain by us investigated after a release from serving of punishment. The features of indexes of base persuasions of the different age groups are investigated with the purpose of further development of their social adaptation efficiency in society.

Key words: base persuasions of the age groups, cognitive conception, psychodiagnostic program, social adaptation of personality.

Постановка проблеми. У попередніх наших дослідженнях було виявлено [3;4], що понад 10 відсотків досліджуваних від загальної вибірки (особливо група рецидивістів старшого віку) які готуються до звільнення від відбування покарання, не мають власного житла, а також їхні соціальні зв'язки із родиною, або близькими їм людьми, були порушені з різних причин які могли допомогти їм на перших порах щодо подальшого їхнього проживання, оформлення їх окремих особистих документів та працевлаштування після звільнення від відбування покарання. Тому надання психологічної допомоги бездомним громадянам до соціальної адаптації у суспільстві взагалі, а особливо бездомним особам після звільнення від відбування покарання (період перших шести місяців після звільнення), є не що інше, як профілактика скоєння можливих злочинів даною категорією громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у науковій літературі показав, що означена нами проблема вже розглядалась такими дослідниками як О. М. Леонтьєв, Л. М. Рубінштейн, А. В. Петровський та ін. Особливості змін особистості, пов'язані з умовами ув'язнення вивчали О. М. Лактіонов, М. І. Єнікеєв, В. М. Синьов, Н. П. Крейдун, Бехтерев В. М. та ін. [1]. Дослідження міжособистісних особливостей адаптації колишніх ув'язнених, зокрема, розглядали такі дослідники, як С. В. Бабурін, Л. С. Алексєєва, М. Е. Сандомирський та інші [2].

Методологічний підхід до вирішення завдань дослідження, пов'язаних із вивченням предмету дослідження, підкріплює розуміння соціальної адаптації особистості як складного поняття до якого належить певна низка психологічних складових.

В узагальненому вигляді поняття «соціальна адаптація» можна визначити наступним чином: це процес взаємодії суб'єкта із соціальним середовищем в ході якого узгоджуються вимоги й очікування його учасників. Найважливішим елементом цього процесу є узгодження самооцінок, домагань і можливостей суб'єкта з реаліями соціального середовища. Це узгодження включає в себе, по – перше, реальний рівень процесу – стан середовища і соціального суб'єкта на даний момент часу, і, по-друге, потенційний рівень – можливості, тенденції та закономірності розвитку як соціального середовища, так і соціального суб'єкта. З вищезазначеного

впливає, що процес соціальної адаптації – це взаємо-спрямований процес, тобто який передбачає взаємний вплив соціального середовища і соціального суб'єкта один на одного. Психологічне розуміння адаптації зводиться до встановлення стану рівноваги суб'єкта і середовища, їх взаємного впливу [1].

Адаптація забезпечує рівновагу між впливом організму на середовище і її зворотним впливом або, що одне і те ж саме, рівновага у взаємодіях суб'єкта та об'єкта.

Таким чином, ми можемо говорити про два види адаптації: соціальну та психологічну. Соціальна адаптація по суті означає встановлення нормальних, соціально корисних відносин, соціальну реабілітацію громадянина. Психологічна – це засвоєння суб'єктом стандартів поведінки і ціннісних орієнтацій. Психологічна адаптація нерозривно пов'язана з соціальною адаптацією яка одночасно є умовою і показником її успішності. Тому соціальну та психологічну адаптацію слід розглядати в їх нерозривній єдності. Проте можливі й такі ситуації, коли зазначені два види адаптації не поєднуються: людину добре прийняли в побутовому оточенні (сім'я, родичі, знайомі), але не беруть на роботу.

Відштовхуючись від теоретичних положень, вказаних вище, ми можемо говорити, що соціальна адаптація особистості після звільнення від відбування покарання проходить наступні етапи.

1. Пристосувальний етап, коли особистість після звільнення від відбування покарання вирішує існуючі життєві проблеми, пов'язані з побутовим і трудовим влаштуванням.

2. Етап засвоєння соціально-корисних ролей складний і суперечливий, пов'язаний із психологічними і моральними труднощами особистості після звільнення від відбування покарання.

3. На етапі психологічної адаптації особистості відбувається затвердження в психіці потрібних і корисних поглядів, звичок, нахилів, цінностей, бажання чесно трудитися, точно і неухильно виконувати вимоги законів та морально-етичних норм [1].

Аналіз успішності протікання такого складного соціального процесу як соціальна адаптація, в ході якого змінюється не тільки духовне обличчя, а й поведінка раніш судимої особистості, ставить за необхідність враховувати об'єктивні та суб'єктивні показники. Об'єктивні критерії фіксують зовнішні ознаки зразкової поведінки, чесне ставлення до праці, точне і неухильне виконання вимог законів і правил, участь у громадському житті трудового колективу та ін. Суб'єктивні критерії соціальної адаптації звільнених від відбування покарання характеризують ступінь (рівень) усвідомленості особистістю необхідності поведінки, адекватного очікування вимогам суспільства, задоволеності новими соціальними ролями, бажання домогтися здійснення намічених планів і виражаються у позитивному ставленні до трудового колективу, окремих його членів, сім'ї та ін. Зазначені критерії можна використовувати для визначення рівня протікання соціальної адаптації, виявлення обставин, що гальмують її або навпаки, позитивно впливають на цей процес.

Таким чином, аналіз останніх досліджень і публікацій у цій галузі знань показав, що вітчизняна психологія не володіє необхідними психодіагностичними та корекційними програмами які можуть виявляти, оцінювати, прогнозувати та підвищувати ефективність соціальної адаптації особистості у суспільстві після звільнення від відбування покарання.

В основу емпіричного дослідження було покладено гіпотезу про те, що показники соціалізації в умовах спеціально організованої системи соціально-психологічних заходів мають тенденцію до позитивних змін.

Метою даного дослідження є визначення особливостей базових переконань в різних вікових групах досліджуваних після звільнення від відбування покарання.

Для вивчення припущення про вікові особливості готовності до соціальної адаптації досліджуваних звільнених від відбування покарання – вибірка досліджуваних була розподілена на дві групи за віковою ознакою: до першої групи (молодші за віком досліджувані) були віднесені досліджувані віком від 28 до 40 років у кількості – 50 чоловік. До другої групи (старші за віком досліджувані) були віднесені досліджувані віком від 41 до 64 років у кількості – 50 чоловік. Середній вік першої групи досліджуваних складає – 32 роки, а у другій групі складає – 50 років. Середній термін відбування покарання у першій групі складає – 9 років, а у другій групі – 17 років. Всі досліджувані чоловічої статі.

За допомогою особистісного опитувальника «Шкала базових переконань», розроблений Р. Янов-Бульманом в адаптації Г. У. Солдатової, Л. А. Шайгерової нами визначена когнітивна концепція базових переконань груп досліджуваних.

У відповідності до цієї концепції однією із базових відчуттів нормальної людини є здорове відчуття безпеки. На думку американського психолога Р. Янов-Бульмана, воно ґрунтується на трьох категоріях базових переконань, що складають ядро нашого суб'єктивного світу:

1. Віра в те, що у світі більше добра, ніж зла. У цю категорію входить відношення до навколишнього світу взагалі і відношення до людей.

2. Переконавання, що світ сповнений сенсу. Зазвичай люди схильні вірити, що події відбуваються не випадково, а контролюються і підкоряються законами справедливості.

3. Переконавання у цінності власного «Я». Тут основне значення мають три аспекти: «Я хороша людина» (самоцінність), «Я правильно себе веду» (контроль) і оцінка власної успішності.

З метою діагностики базових переконань Р. Янов-Бульман розробив 8 шкал базових переконань, що виявляє вісім категорій переконань, на основі яких обчислюються три вище зазначених базових переконання: прихильність світу; доброта людей; справедливість світу; контрольованість світу; випадковість як принцип розподілу подій, що відбуваються; цінність власного «Я»; ступінь самоконтролю (контролю над подіями, що відбуваються); ступінь удачі або везіння.

Порівняння результатів двох груп досліджуваних за методикою базових життєвих орієнтацій Р. Янова-Бульмана виявив, що за декількома шкалами відмінності більш помітні ніж за іншими. Ці відмінності відображені у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняння результатів базових переконань в різних вікових групах досліджуваних (середні бали)

№ з/п	Базові переконання	Перша група	Друга група
1.	Прихильність світу	4,05	4,56
2.	Доброта людей	4,23	3,92
3.	Справедливість світу	3,91	3,56
4.	Контрольованість світу	4,52	4,31
5.	Випадковість подій	2,71	2,75
6.	Цінність власного «Я»	3,82	3,31
7.	Ступінь самоконтролю	4,12	3,92
8.	Ступінь удачі або везіння	3,83	2,80

Так, у другій групі показник прихильності світу вищий на 0,51 бали, що відповідає середній частині діапазону підвищеного рівня за тестовими нормами, а у другій групі виразність показника знаходиться на межі середнього та підвищеного рівнів.

Тим самим друга група досліджуваних більш схильна вважати, що в світі більше добра, ніж зла, а позитивні події переважають над негативними.

Наступний показник перемінної доброта людей вказує на те, що у першій групі досліджуваних даний показник дещо вищий ніж у другій групі на 0,31 бали, що відповідає показникам середньої частини діапазону підвищеного рівня за тестовими нормами.

Щодо наступної перемінної справедливості світу вказує на те, що у першій групі даний показник дещо вищий на 0,35 бали чим у другій групі. Незначна різниця щодо показників у групах за такими перемінними як контрольованість світу та ступінь самоконтролю де незначно вищий показник у першій групі.

За такими перемінними як випадковість подій, ступінь удачі або везіння, цінність власного «Я», показники явно занижені від середніх тестових норм. Наприклад, у першій групі показник цінності власного «Я» дещо вищий – на 0,51 бали ніж у другій групі. Тим самим перша група досліджуваних в більшій мірі вважає, що їхня особистість має цінність в соціумі, може бути високо оцінена оточуючими. У першій групі показник ступеню удачі або везіння помітно вищий – на 1,03 бали. Перша група досліджуваних більше сподівається на удачу та випадковість подій, сприятливий збіг обставин, везіння – незалежно від особистих зусиль та поведінки. Загалом перша група досліджуваних відрізняється меншою впевненістю у прихильності оточуючого світу до себе, але більш високою вірою в доброту людей та в справедливості світу. Перша група досліджуваних у дещо більшій мірі вірять у цінність власного «Я», а найбільша різниця їх від другої групи полягає у значно більшій вірі у власну удачу й везіння.

Наочно показники базових переконань досліджуваних груп в залежності від вікового чинника відображено на рис. 1.

Таким чином, відповідно до думки американського психолога Р. Янов-Бульмана складовими ядра нашого суб'єктивного світу є показники трьох основних узагальнених категорій базових переконань:

1. Віра в те, що у світі більше добра, чим зла. В цю категорію входить відношення до оточуючого світу взагалі і відношення до людей. У порівнянні середній показник I групи досліджуваних становить – 4,14, а II групи досліджуваних

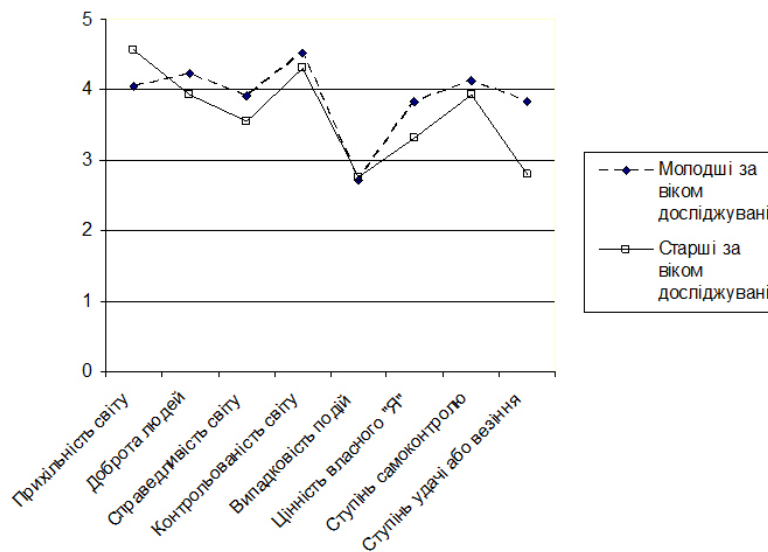

Рис. 1. Базові переконання досліджуваних груп в залежності від вікового чинника.

становить – 4,24. Дані показники у досліджуваних ледве вищі від середніх тестових норм.

2. Переконавання, що світ повний сенсу. Зазвичай люди схильні вірити, що події відбуваються не випадково, а контролюються і підпорядковуються законам справедливості. У порівнянні середній показник I групи досліджуваних становить – 3,71, а II групи досліджуваних становить – 3,54. Дані показники у досліджуваних ледве відповідають середнім показникам тестових норм.

3. Переконавання відносно цінності власного «Я». То основне значення мають три аспекти (Я хороша людина (самоцінність), (Я правильно себе веду) (контроль) і оцінка власної удачі. У порівнянні середній показник I групи досліджуваних становить – 3,92, а II групи досліджуваних становить – 3,34. Дані показники у досліджуваних I групи ледве відповідають середнім показникам тестових норм, а II групи досліджуваних явно занижені від середніх тестових норм.

4. В подальшому, при проведенні корекційної та індивідуальної роботи із особами та групами досліджуваних необхідно буде більше уваги приділяти розумінню та розвитку таких категорій базових переконань як переконання відносно цінності власного «Я», здібності управляти випадковістю подій, ступінь удачі або везіння та загальне відношення до свідомості світу, контрольованості і підпорядкованості законам справедливості. Виявлені показники, на даному етапі дослідження, явно занижені від середніх тестових норм.

Майбутні дослідження будуть присвячені аналізу емпіричних досліджень відповідно до програми нашого дослідження [5].

Література

1. Лактіонов О. М. Основи пенітенціарної психології : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / О. М. Лактіонов., Н. П. Крейдун, А. В. Сорока, та ін. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 150 с.

2. Рибалка В. В. Психологія честі та гідності особистості: культурологічні та аксіологічні аспекти: [науково-методичний посібник] / В. В. Рибалка – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2011. – С. 230-231.

3. Сорока А. В. Юридическая психология: краткий курс: учебно-методическое пособие / А. В. Сорока. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2010. – 120 с.

4. Сорока А. В. Психодіагностична програма дослідження розвитку ефективності ресоціалізації засуджених у період підготовки до звільнення від відбування покарання / А. В. Сорока // Вісн. Харк. нац. ун. імені В. Н. Каразіна. Збірник наукових праць. – № 937. – Серія: Психологія. – 2011. Вип. 45. – С. 268–271.

5. Сорока А. В. Програми дослідження розвитку ефективності соціальної адаптації особистості після звільнення із пенітенціарних установ / А. В. Сорока // Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Частина II. – Х. : НУЦЗУ, 2013. – С. 330–337.

Literatura

1. Laktionov A. M. Osnovi penitenciarnej psychology: [train aid for the students of higher educational establishments] / A. M. Laktionov, N. P. Krejdun, A.V.Soroka, S. I. Skokov- X. : HNU imeni V. N. Karazina, 2007. – 150s.

2. Rubalka B. B. Psychology of honour and dignity of personality: kulturolohichni and axiology aspects: [scientifically-methodical manual] / B. B. Rubalka. – K. TOV «Informative systems», 2011. – S. 230-231.

3. Soroka A. V. Legal psychology: Short course. Uchebno-metodicheskoe manual / A. V. Soroka. – Kharkiv: Kharkiv national university imeni V. N. Karazina, 2010. – 120 s.

4. Soroka A. V. Psychodiagnostic program of research of development of efficiency of resotsializatsiia of convict in a period preparation to the release from serving of punishment / A. V. Soroka // Announcer Kharkiv national university imeni V.N.Karazina. Collection of scientific labours. – № 937. – Series: "Psychology". Producing 45. – 2011. – S. 268-271.

5. Soroka A. V. Programs of research of development of efficiency of social adaptation of personality after liberation from penitenciarnej establishments / A. V. Soroka // Problems of extreme and crisis psychology. Collection of scientific labours. Producing 14. Part II – Kharkiv.: НУЦЗУ, 2013. – S. 330-337.